

Lunds Universitet

Sociologiska Institutionen

KVINNA 50+

ARBETSLÖS

*En kvalitativ studie hur ett antal arbetslösa kvinnor
mellan 50 och 64 år uppfattar och hanterar sin situation*

Författare: Ida Bergman

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Höstterminen 2008

Handledare: Carl-Göran Heidegren

Abstrakt

Författare: Ida Bergman

Titel: Kvinna 50+ och Arbetslös

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Handledare: Carl-Göran Heidegren

Sociologiska Institutionen, Höstterminen 2008

Äldre människor har det tufft på arbetsmarknaden. Ny kompetens slår ut erfarenhet, vilket innebär att en människa över 50 år som förlorat eller vill byta arbete, har svårt i konkurrensen med yngre. I tidigare forskning om arbetslöshet har kvinnors upplevelser fått stå i skymundan för olika grupper av män och ungdomar. Därför är syftet med det här arbetet, att mot bakgrund av relevant forskningslitteratur, undersöka hur ett antal arbetslösa kvinnor mellan 50 och 64 år upplever och hanterar sin situation. Fokus i arbetet ligger på vilka olika upplevelser och sätt att hantera situationen som man finner hos kvinnorna. På olika arbetsförmedlingar har ett antal kvinnor tillfrågats om de vill ställa upp på intervju. Intervjun har genomförts i eller i anslutning till arbetsförmedlingarnas lokaler, utifrån en halvstrukturerad intervjuguide.

Utifrån intervjupersonernas berättelser och tidigare forskning har olika teman varit centrala. Dessa är: ekonomi, tid & fritid, samt bemästring. Varje tema innehåller undergrupper. Mitt empiriska material visar att ekonomin är det mest centrala i situationen som arbetslös. Försämrade ekonomi innebär att avstå mycket av sin tidigare livsstil då många aktiviteter kostar pengar. Andra orsaker till en lägre aktivitetsnivå är svårighet att strukturera dagen och få tiden att räcka till, samt att välbefinnandet sjunker och lusten att aktivera sig minskar. Möjligheten att kunna använda och utveckla sina färdigheter kan till viss del ges genom en aktiv fritid. Samtidigt kan man vara omotiverad att vara aktiv på fritiden, om man inte tycker att det ger något. En aktiv fritid kan också vara ett sätt att hantera situationen, för att lösa problemet av att inte ha något att göra. Aktivt jobbsökande och att vidareutbilda sig är andra problemfokuserade bemästringsstrategier. Emotionella strategier används genom att peppa sig själv, tänka positivt, samt att förändra sina förväntningar. Avslappning är ett sätt att tillfälligt slippa tänka på problemet.

Nyckelord: arbetslös, kvinna, äldre, upplevelse, hantering, bemästring

Innehållsförteckning

Förord	4
1. Inledning	5
1.1 Disposition.....	6
2. Syfte och frågeställning	6
3. Tidigare forskning	7
3.1 Arbetslöshetsforskning under 1900-talet.....	7
3.2 Ekonomi.....	8
3.3 Tid & fritid.....	8
3.4 Hälsa & välbefinnande.....	9
3.5 Socialt stöd.....	9
4. Teori	10
4.1 Definition av begreppen arbete och arbetslös.....	10
4.2 Jahodas deprivationsteori.....	10
4.3 Warrs vitaminmodell.....	11
4.4 Bemästring av arbetslöshet.....	13
5. Metod	13
5.1 Genomförande.....	14
5.2 Etiska aspekter.....	15
5.3 Kort presentation av intervjupersonerna.....	15
6. Analys	16
6.1 Ekonomi.....	16
6.2 Tid & fritid.....	18
6.3 Bemästring.....	22
7. Slutsatser	25
7.1 Ekonomi.....	25
7.2 Tid & fritid.....	25
7.3 Bemästring.....	26
8. Sammanfattning	27
Referenser	28
Bilaga 1	29

Förord

Innan jag presenterar mitt arbete är det ett antal personer som jag vill framföra ett varmt tack till. Uppsatsen hade inte varit möjlig utan de kvinnor som medverkat och delat med sig av sina erfarenheter. Tack för inspirerande samtal! Jag vill också framföra ett tack till de arbetsförmedlare som hjälpt och stöttat mig under materialinsamlingen.

Tack till min handledare Carl-Göran Heidegren för värdefulla kommentarer och synpunkter som fört mitt arbete framåt.

Sist men inte minst, tack för allt stöd Lennart!

Ida Bergman
Kristianstad 2009-01-03

1. Inledning

I takt med att företag slås ut på den svenska arbetsmarknaden har tusentals anställda fått beskedet i höst att de står utan arbete. Det lämnar ingen oberörd att lågkonjunkturen står för dörren.

Det har under lång tid lyfts fram i media att äldre har det svårt på arbetsmarknaden. Ny kunskap är attraktiv och slår ut erfarenhet. Det innebär att en person över 50 år som haft otur att förlora jobbet eller vill byta jobb, har svårt i konkurrensen med yngre, trots att de oftast inte har småbarn att ta hand om (Expressen, 080310, Martinez).

En undersökning om *jobblust i åldersgruppen 50 till 65* gjordes av Synovate år 2007, på uppdrag av bemanningsföretaget TNG. I studien ingick 819 seniorer, både arbetande och pensionerade. Bland de förvärvsarbetande mellan 50 och 60 år anser 95 procent att arbetet är *viktigt* eller *mycket viktigt* för dem. Mellan 61 och 65 år är motsvarande siffra 86 procent. Samtidigt tror bara tre av tio att det skulle vara lätt att få ett nytt arbete. Kvinnor är något mer pessimistiska [www.tng.se/PressKit/Seniorpanelen%202007.pdf, 081027].

Tidigare forskning på arbetslösa har fokuserat på flera olika grupper av män och ungdomar, medan kvinnor fått stå i skymundan. De forskare som uppmärksammat luckan, har studerat om kvinnor och män har olika reaktioner på arbetslöshet (Rantakeisu, 2002:36). Sverige är ett av de länder med högst antal yrkesverksamma kvinnor (ca. 80 procent jämfört med 86 procent män) (www.scb.se, 080517), så det finns anledning att ägna uppmärksamhet åt kvinnors upplevelser. Det här arbetet beskriver hur ett antal arbetslösa kvinnor mellan 50 och 64 år, upplever och hanterar sin situation. Med hänsyn till arbetets omfattning finns inte utrymme att välja intervjupersoner med liknande utbildning och yrken. Jag har valt åldersgruppen 50-64 år, dels för att forskning på arbetslösa kvinnor mellan 30 och 45 år nyligen gjorts (Tallberg, 2008), men också för att äldre har det svårt på arbetsmarknaden. För även om en 55-åring har tio år kvar i arbetslivet, vilket är lång tid på en arbetsplats, anses det vara för nära pensionen. Fokus i arbetet ligger på vilka olika upplevelser och sätt att hantera situationen som man finner hos kvinnorna. Teoretiska utgångspunkter är Jahodas (1982) deprivationsteori, Warrs (1987) vitaminmodell och Lazarus & Folkmans (1984) bemästringsteori. Jahodas (1982) deprivationsteori är en klassisk teori som använts i flera studier på arbetslösa. Warr (1987) har utvecklat Jahodas (1982) deprivationsteori och även den teorin har använts i flera studier på arbetslöshet. Studier med inriktning på

bemästring av arbetslöshet har varit ett sätt att skapa en mer nyanserad bild och utgör en viktig aspekt i forskning om arbetslöshet (Samuelsson, 2002:8,10ff,15,18). I den här studien används Lazarus och Folkmans (1984) bemästringsteori.

1.1 Disposition

Jag kommer först att presentera arbetets syfte och frågeställningar. Därefter tar jag upp tidigare forskning som jag anser relevant för min uppsats. Sedan diskuteras teoretiska och metodologiska ansatser. Arbetet avslutas med analys, slutsatser och sammanfattning. Analys och slutsatser är indelade i teman mot bakgrund av det centrala i mitt empiriska material: ekonomi, tid & fritid, samt bemästringsstrategier.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet är att mot bakgrund av relevant forskningslitteratur undersöka hur ett antal arbetslösa kvinnor mellan 50 och 64 år uppfattar och hanterar sin situation.

Frågeställningar:

1. Vilka olika upplevelser av arbetslöshet finner man hos kvinnorna?
2. Vilka olika sätt att hantera arbetslöshet finner man hos kvinnorna?

3. Tidigare forskning

Avsnittet tidigare forskning är indelat i undergrupperna: arbetslöshetsforskning under 1900-talet, ekonomi, tid & fritid, hälsa & välbefinnande, samt socialt stöd.

3.1 Arbetslöshetsforskning under 1900-talet

Socialpsykologiska undersökningar av arbetslöshetens sociala och psykologiska konsekvenser inleddes under 1930-talets depressionsår. Kvalitativ metod kännetecknar 1930-talets forskning. En av de mest kända är Jahoda (1972) och hennes kollegers studie av arbetslösa i Marienthal, Österrike, som drabbas hårt av arbetslöshet då en fabrik läggs ned. Det saknas svensk forskning på arbetslöshetens konsekvenser från denna period eftersom Sverige var mer inriktat på att kartlägga arbetslöshetens utbredning i landet. Gallie & Paugam menar (refererad i Jönsson, 2003:21) att forskningen låg i träda mellan slutet av 1930-talet och slutet av 1970-talet, då den återupptogs med nytt intresse i det socialpolitiska fältet. De senaste decennierna har forskningen på arbetslöshet expanderat.

Arbetslösheten på 1930-talet medförde stora ekonomiska problem och fattigdom. Bristen på mat, kläder och boende skapade elände. Arbetslösa fick själva hitta sätt till försörjning. Forskningen var inriktad på ekonomiska konsekvenser, och psykisk ohälsa förklarades av de ekonomiska svårigheter arbetslösheten medförde (Jönsson, 2003:16f, Rantakeisu, 2002:35f). Dagens arbetslöshetsförsäkringar har bidragit till att den ekonomiska faktorn har något mindre betydelse än 1930-talet men det finns fler skillnader enligt O'Brien (refererad i Jönsson, 2003:15f): Arbetslöshet drabbade mestadels arbetarklassen på 1930-talet, men sträcker sig över alla samhällsklasser idag. Antalet kvalitativa studier jämfört med kvantitativa, är i modern forskning relativt litet. De senaste åren har behovet av kvalitativa studier ökat, eftersom människors upplevelser beskrivs genom deras uppfattningar och värderingar (Rantakeisu, 2002:49,57f). Modern forskning använder sig av kvantitativa metoder och statistiska analyser till skillnad från 1930-talets inriktning på kvalitativ empiri. Slutligen är modern forskning inriktad på hälsomässiga konsekvenser och har därför tagit tre riktningar: samhällsvetenskaplig, samhällsmedicinsk/ folkhälsovetenskaplig och samhällsekonomisk. Trots stora skillnader är kunskaper från 1930-talets forskning värdefulla än idag.

3.2 Ekonomi

I ett konsumtionssamhälle krävs ekonomiska resurser för att kunna delta i samhället. Trots välfärdens utveckling kvarstår samband mellan arbetslöshet och fattigdom för många grupper (Jönsson, 2003:32). Fattigdom är ett socialt fenomen i förhållande till ett socialt sammanhang, och alltså en påtvingad avvikelse från en allmän livsstil. Forskning visar överlag på att ohälsan ökar i takt med sämre ekonomiska förhållanden (Rantakeisu, 2002:56). En kvantitativ studie om reaktioner på arbetslöshet av Jönsson & Starrin (*Socialvetenskaplig tidsskrift, 2000, nr.3*), visar att arbetslösa mellan 50 och 64 år samt sammanboende utan hemmavarande barn, är de två grupper som till störst andel är *opåverkade* av sin situation (i vilken mån de två grupperna överlappar varandra utsägs inte). Undersökningen bekräftar att andelen opåverkade har lägre grad av ekonomisk påfrestning och minst erfarenhet av skamgörande på grund av sin situation. Samtidigt är 37 procent av de arbetslösa mellan 50 och 64 år *besvärade* av situationen som arbetslös (jämfört med 26 procent som är opåverkade).

3.3 Tid & fritid

Både Jahoda (1982: 22ff) och Warr (1987:213ff) betonar tidsstrukturens betydelse för det psykiska välbefinnandet. Tidsstruktur syftar till hur väl man strukturerar sin dag. Jahoda och Warr är överens om att förvärvsarbete ger bäst förutsättning för struktur i vardagen, men betonar även risker med en alltför stark struktur (Warr, 1987:1,9ff,13f,235; Jahoda, 1982:69). Senare studier bekräftar att lönearbete ger bättre förutsättning för struktur i vardagen. En norsk studie visar att en negativ upplevelse av arbetslöshet i hög grad beror på att man inte har något att göra, men även på bristande tidsstruktur. Arbetslösa som inte kan aktivera sig, har svårare att organisera vardagen, och drabbas därför oftare av passivitet. Känsla av tidsstruktur kan därför vara kopplad till graden av aktivitet. Andra studier visar att arbetslösa utan tidsstruktur försöker motverka detta på olika sätt, till exempel genom att följa familjens rutiner, aktivt delta i förenings- och frivilligt arbete, bestämma möten, eller äta på bestämda tider. En minoritet arbetslösa känner dock att det är svårt få tiden räckta till. Ett aktivt liv kan vara en form av bemästring, samtidigt finns kopplingar mellan ett aktivt liv och psykiskt välbefinnande (Samuelsson, 2002:23ff,172ff).

3.4 Hälsa & välbefinnande

Inom arbetslöshetsforskning är hälsa ett subjektivt mått eller självrapport om välbefinnande, självkänsla, sociala funktioner etc. Hälsa kan även innehålla socialt välbefinnande. Tidigare forskning har studerat om arbetslöshet medför isolering, passivitet, sjunkande aktivitetsnivå, sjunkande självkänsla och självförtroende etc. Forskningen har klarlagt att det finns samband mellan psykisk ohälsa och arbetslöshet, även om andra upplevelser inte utesluts. Sundh & Svensson (Rantakeisu, 2002:49f) undersökte 453 kvinnor som sagts upp inom vården år 1993 i Värmland. 40% uppgav att det allmänna hälsotillståndet hade försämrats medan 6% uppgav ett förbättrat allmänt hälsotillstånd. 25% uppgav försämrat psykiskt välbefinnande medan 5% uppgav förbättrat psykiskt välbefinnande. Majoriteten angav att arbetslösheten inte medfört någon förändring på hälsan. Det finns individuella och demografiska faktorer som påverkar effekten av arbetslöshet. Den viktigaste är ålder, då medelålders drabbas av sämre välbefinnande än äldre och yngre. Kön har likaså betydelse. Tidigare forskning på mäns arbetslöshet har hävdats att män drabbas hårdare. Det antogs att mäns självbild och identitet var mer knuten till lönearbetet, och att kvinnor kunde ersätta det med oavlönat hushållsarbete. Andra faktorer kan vara social klass, socialt stöd, ekonomiska resurser, grad av aktivitet, lokala arbetsmarknads förhållanden, individens värdering av arbete samt arbetslöshetens varaktighet (Rantakeisu, 2002:32ff,49ff).

3.5 Socialt stöd

Socialt stöd innebär hjälp och omsorg från familj och vänner och har betydelse för hur arbetslöshet drabbar den enskilde individen. Det kan finnas två typer av samband. För det första kan arbetslöshet innebära en minskning av det sociala stödet och att försämrad status inte ger fler sociala kontakter eller stöd. För det andra kan socialt stöd påverka de hälsomässiga effekterna. Studier visar att socialt stöd kan minska arbetslöshetens negativa effekter på det psykiska välbefinnandet (Rantakeisu, 2002:56f).

4. Teori

I detta avsnitt kommer jag inledningsvis att definiera vad jag lägger i begreppen arbete och arbetslös. Därefter kommer jag presentera tre teorier som är relevanta för analysen av min empiri.

4.1 Definition av begreppen arbete och arbetslös

Med arbete avses *sysselsättning i produktion av varor eller tjänster mot ersättning eller arbete som egen företagare* (Rantakeisu 2002: 15). Synonyma ord till arbete är förvärvsarbete och lönearbete.

Arbetslös är den som saknar *sysselsättning i produktion av varor eller tjänster mot ersättning eller arbete som egen företagare*.

4.2 Jahodas deprivationsteori

Under 1930-talets depression genomför Jahoda (1972) och hennes kolleger en kombinerad kvalitativ och kvantitativ studie av arbetslöshetens konsekvenser i Marienthal, Österrike, som fått hög arbetslöshet efter att en fabrik lagts ned.

Jahodas teori (1982) bygger på Mertons paradigm om manifesta och latent funktioner. Manifesta funktioner av arbetslöshet är förlusten av inkomst. Jahoda trycker dock mer (ibid:39) på lönearbetets latent funktioner, som är kopplade till grundläggande mänskliga behov. Några av dessa behov är att ge struktur åt vår vakna tid, kontakten med människor utanför familjen, kollektiva mål och avsikter, status och identitet, samt regelbunden aktivitet.

Jahoda tillstår (ibid:59) att andra institutioner kan ersätta vissa av de latent funktionerna, men inte kombinera alla såsom lönearbetet gör. Jahoda (ibid:58) ser välfärdens utveckling som ett tydligt tecken på att psykiska effekter kan tillskrivas bristen på arbete snarare än brist på pengar. De latent funktionerna tillgodoses även om arbetsförhållandena är dåliga, menar hon. Jahoda är därför skeptisk (ibid:23) till att fritiden kan ersätta lönearbetets funktioner. Fritid bidrar inte med ekonomisk trygghet eller påtvingad regelbunden aktivitet, och kan endast vara ett komplement. Arbetslösa, främst kvinnor, menar hon (ibid:53), kan genom hushållsarbete delvis hantera situationen och känna tidsstruktur, mening och status.

I studien av arbetslöshet i Marienthal (Jahoda, 1972:52ff) identifierades tre grupper utifrån hur intervjupersonerna hanterar sin situation:

Icke-nedbrutna (16%) som är relativt aktiva. De sköter barn och hem, söker arbete och planerar för framtiden. De har jämförelsevis god ekonomi och gott välbefinnande.

De resignerade (48%) är likgiltiga och accepterar situationen men anser sig inte kunna påverka den. De lever i nuet och har inga förväntningar eller framtidsplaner. Ekonomiska begränsningar innebär endast konsumtion av det nödvändigaste. Barnen och hemmet sköts väl.

De nedbrutna som har större ekonomiska begränsningar än de resignerade delas in i två undergrupper:

1. *Förtvivlade* (11%) känner hopplöshet, depression, frustration och jämför det sämre nuet med ett bättre förflutet. De söker inte längre arbete och har inga framtidsplaner men tar hand om hem och barn.
2. *Apatiska* (25%) är helt passiva. De har inga framtidsplaner eller förhoppningar och hem och barn försummas. Gräl skakar familjen och många ägnar sig åt tiggeri och stöld.

När hänsyn senare togs till alla hushåll (478 stycken) i Marienthal fanns ingen mening att dela in de nedbrutna i två undergrupper. Eftersom forskarna fått de 100 mest utsatta hushållen utpekade till sin studie, berodde den stora andelen nedbrutna troligen inte på slumpen och undergrupperna kunde därför inte generaliseras att gälla hela befolkningen (Jahoda, 1972:56).

Kritik har riktats mot att teorin inte tar hänsyn till att det finns olika upplevelser av arbetslöshet, att den negligerar arbetets innehåll och inte tar hänsyn till de som har slitsamma arbeten och till och med är förtryckta (Rantakeisu, 2002:59f).

4.3 Vitaminmodellen

Warr (1987) har utvecklat Jahodas (1982) deprivationsteori med hänsyn till varierande erfarenheter av arbetslöshet. Precis som kroppen behöver vitaminer för sin funktion, identifierar vitaminmodellen nio faktorer i livsmiljön som behövs för det psykiska välbefinnandet (Warr, 1987:9). Dessa är: möjlighet till inflytande, möjlighet att använda och utveckla sina färdigheter, mål att arbeta mot, variation, kännedom om normativa förväntningar, feedback på egna handlingar, en trygg ekonomisk situation, en trygg fysisk

miljö samt sociala kontakter och en aktad social position (ibid:2). Jag kommer nu att utveckla de tre vitaminer som jag senare använder i analysen.

Warr (ibid:6f) menar att *trygg ekonomi* ofta ignoreras i diskussioner om psykiskt välbefinnande, trots att brist på pengar kan ge upphov till omfattande psykologiska problem. När egna eller familjens behov överskrider de finansiella resurser som finns, kan små förändringar i behov eller resurser bli särskilt kännbara. Fattigdom påverkar ofta andra faktorer i livsmiljön. Den kan minska möjligheten till kontroll och hämma användandet och utvecklingen av färdigheter, om aktiviteterna kräver pengar.

Möjligheten att kunna använda och utveckla sina färdigheter (ibid:4f) kan hämmas eller stimuleras av livsmiljön. Begränsningar för att kunna använda och utveckla sina färdigheter kan vara av två slag. För det första kan en situation göra att människor endast kan använda begränsade delar av sina färdigheter. För det andra kan situationen begränsa förvärvandet av nya färdigheter.

Det finns enligt Warr (ibid:7f) fyra viktiga anledningar till *behovet av sociala kontakter*. Den första anledningen är att vänskap minskar känslan av ensamhet. Den andra anledningen är att sociala kontakter kan bidra till hjälp av olika slag: socialt stöd, emotionellt stöd, instrumentellt stöd och stöd att motivera sig. För det tredje ges möjlighet till objektiv information om sin position. Man jämför sig med andra, för att bättre kunna tolka och värdera sig själv. Den fjärde anledningen innebär att vissa mål endast kan nås med gemensamma ansträngningar, vilket ges möjlighet till genom medlemskap i en formell eller informell grupp.

Frånvaro eller för lite tillgång av omgivningsfaktorer kan ge upphov till psykisk ohälsa, medan tillgång upp till en viss nivå ger en positiv effekt. En för hög dos av vissa faktorer såsom total kontroll, en alltför stark struktur i vardagen och för mycket variation, kan också påverka det psykiska välbefinnandet negativt (ibid: 9ff, 13f). Warr menar (ibid: 1, 235) att lönearbete kan skapa bättre förutsättningar för psykiskt välbefinnande jämfört med arbetslöshet, men ser också att dåliga arbetsförhållanden kan skapa negativ inverkan på det psykiska välbefinnandet.

4.4 Bemästring av arbetslöshet

Lazarus & Folkmans (1984) modell bygger på att arbetslösa delvis kan bemästra de negativa effekter som följer med arbetslösheten. De lyfter fram två sätt på vilka arbetslösa försöker hantera den påfrestande situationen. Dessa löser inte alltid problemet men kan hjälpa att minimera, undvika, tolerera eller acceptera situationen (Lazarus & Folkman, 1984:141f). Den första bemästringsstrategin är *problemfokuserad* och syftar till att lösa problemet, genom att t.ex. söka jobb, (vidare-)utbilda sig, eller engagera sig i alternativa aktiviteter. Det sistnämnda löser problemet av att inte ha något att göra. Den andra strategin är *emotionellt fokuserad* och vänds inåt med syfte att förändra tankar, förväntningar eller ambitioner. Den arbetslöse undviker, distanserar sig eller förändrar innebörden av den svåra situationen. Det kan t.ex. handla om förnekelse, att se det positiva med situationen eller göra andra saker för att slippa tänka på problemet (ibid:150ff). Den ena strategin utesluter inte den andra, utan kombineras ofta av människor som befinner sig i svåra situationer (ibid:153).

Enligt Lazarus och Folkman (ibid:159ff) beror huruvida arbetslösa lyckas bemästra situationen, på vilka hanteringsresurser de har. Dessa delas in i materiella, sociala och psykologiska. Materiella resurser avser ekonomiska medel. Sociala resurser är kontaktnät som kan ge stöd. Psykologiska resurser är personliga egenskaper, självförtroende, stress tålighet, attityder, värderingar samt förmåga att hantera problem. En fjärde hanteringsresurs som inte tillhör de tre kategorierna är den arbetslöses hälsa.

5. Metod

Utifrån uppsatsens syfte att mot bakgrund av relevant forskningslitteratur undersöka hur ett antal arbetslösa kvinnor mellan 50 och 64 år uppfattar och hanterar sin situation har jag valt kvalitativ metod. Arbetslösas upplevelser och sätt att hantera sin situation har i modern forskning till största del besvarats med kvantitativa metoder, därför efterfrågas ett mer individnära forskningsmaterial (Rantakeisu, 2002:51). Samtidigt är jag personligen mer intresserad av människors egna berättelser.

Jag har valt att intervjua ett antal kvinnor för att de med egna ord ska kunna beskriva sina upplevelser av situationen. Hade jag valt observation hade jag inte kunnat nå syftet att få kunskap om kvinnornas upplevelser, eftersom det krävs dialog och djupare förståelse (Sjöberg, 2008). En intervju ger också tillfälle att resonera sig fram till och komma underfund med något som man tidigare inte tänkt på. Hade jag valt dokument med tidigare forskning

hade materialet varit litet, eftersom kvinnors upplevelser har fått stå i skymundan för forskning på olika grupper av män och ungdomar.

Intervjuerna har baserats på en halvstrukturerad intervjuguide. Chansen ökar att intervjupersonen spontant berättar om sin situation än om intervjun varit strukturerad. Samtidigt är intervjun öppen för vändningar. Risken att materialet skulle sakna kvalitet gjorde att öppna intervjuer uteslöts (Crang, M. & Cook, I. 2007:15).

5.1 Genomförande

Hösten 2008 tog jag kontakt med sektionschefer på olika arbetsförmedlingar i Skåne, för tillåtelse att hitta intervjupersoner där. Efter att jag fått tillåtelse har jag, på grund av arbetsförmedlingens sekretess, själv tagit kontakt med kvinnor som sett ut att vara i rätt åldersgrupp. Jag har berättat om undersökningen, dess syfte, samt vilken grupp jag vänder mig till, för att sedan fråga om det stämmer in på dem. Innan intervjun har intervjupersonen åter informerats om syftet. Jag har även berättat att intervjun är frivillig och om rätten att dra sig ur även efter att intervjun genomförts. Jag har förklarat vikten av att spela in intervjun på band och att de förblir anonyma. Intervjuerna har genomförts i eller i vissa fall, i anslutning till arbetsförmedlingars lokaler, på ett antal orter i Skåne. Frågorna följer delvis en intervjuguide, men har modifierats utifrån varje intervjuperson. Det innebär att alla intervjuer ser olika ut, men att vissa teman berörts. Till exempel har intervjupersonerna fått börja med att berätta lite om sig själva. Har de nämnt ett specifikt tema, har mina första frågor berört det som de själva tagit upp. Det kan också innebära individuella följdfrågor, som inte står med i intervjuguiden. Intervjuerna varade mellan 30 och 50 minuter, spelades in på band och transkriberades så fort som möjligt efteråt.

Det var svårt att få människor ställa upp på intervju, vilket kan bero på det känsliga ämnet. Därför blev antalet intervjupersoner något färre än jag först planerade. I den här undersökningen ingår fyra kvinnor som ställt upp på intervju i anslutning till att de blev tillfrågade. Ytterligare två intervjupersoner har, via två chefer på arbetsförmedlingar i Skåne, anmält sitt intresse att intervjuas. Tyvärr hörde den ena intervjupersonen inte av sig och den andra intervjun ställdes in på grund av att intervjupersonen blev sjuk. Det går inte bortse från att resultatet kan bero på få antal intervjupersoner eller att det är vissa typer av

människor kanske tar sig tid och ställer upp på intervju. Det kan till exempel vara intresse för uppsatsens ämne eller behovet att prata av sig.

5.2 Etiska aspekter

Etiska överväganden sker genom hela forskningsprocessen (Kvale, 1997:104f). I denna undersökning är intervjupersonerna informerade om undersökningens rätta syfte. Eftersom intervjupersonerna delar med sig av sina subjektiva upplevelser, kan det uppstå en känsla av att ha lämnat ut sig själv. Det kan förstärka obehagskänslan om forskaren undanhåller undersökningens syfte, eller berättar det först efter intervjun. I den här undersökningen har det inte funnits någon anledning att vilseleda intervjupersonerna.

En viktig etisk aspekt är informerat samtycke, som innebär att intervjupersonen ställer upp frivilligt och är informerad om undersökningens syfte och eventuella risker (Kvale, 1997:107). Intervjupersonerna ska inte kunna kännas igen, vilket innebär att privat information inte får redovisas (Kvale, 1997:109). Undersökningens konfidentialitet innebär att intervjupersonernas namn, ortnamn eller annan information som kan göra att specifika personer kan komma att kännas igen, tas bort eller ersätts fiktivt.

Under intervjun har intervjupersonen möjlighet att tolka frågan och ge svar utifrån sin egen förståelse, eller välja att inte svara.

5.3 Kort presentation av intervjupersonerna

Jag har gett intervjupersonerna fiktiva namn.

Agneta är 64 år och gift. Hon är högutbildad och har lång arbetslivserfarenhet inom sitt område. I samband med en flytt blev hon arbetslös 1 juni 2008 (ungefär 5 månader vid intervjun), hon har även varit arbetslös i omgångar sen 1980-talet, på grund av att hon flyttat mycket.

Beata är 54 år och ogift. Hon är högutbildad och har 25 års arbetslivserfarenhet inom sitt område. Arbetslösheten sträcker sig 3 år tillbaka i tiden.

Carola är 50 år, skild och har två vuxna barn som inte är hemmaboende. Hon är nyutbildad inom sitt område och har bakgrund i en annan utbildning. Arbetslösheten sträcker sig 1 år tillbaka, innan dess hade hon fast tjänst, utanför sitt område.

Dagny är 58 år och ogift. Hon är utbildad och har 20 års arbetslivserfarenhet inom sitt område. Hon har varit arbetslös sen 20 år tillbaka undantaget småjobb.

6. Analys

Analysen är indelad i tre teman mot bakgrund av det centrala i intervjupersonernas berättelser. I den här undersökningen framgår att *ekonomin* är den mest centrala faktorn i situationen som arbetslös, och utgör således det första temat. Därefter följer temat *tid & fritid*, som inkluderar undergrupperna tidsstruktur, välbefinnande samt möjligheten att ersätta lönearbetet med andra aktiviteter. Det sista temat belyser *bemästringsstrategier* som inkluderar problem- och emotionellt fokuserade strategier, samt materiella och sociala resurser. Alla teman går till viss del in i varandra, vilket förstärker komplexiteten i situationen. Empirin diskuteras med relevanta delar av de teorier som jag redogjort för. Jag kommer därför inte beröra alla latenta funktioner i Jahodas deprivationsteori, eller alla vitaminer i Warrs modell.

6.1 Ekonomi

I mitt empiriska material är problem med ekonomin en gemensam faktor för Beata, Carola och Dagny, vilket innebär att de får avstå mycket av sin tidigare livsstil. Ekonomi är den största drivkraften för att arbeta och den del som de önskar mer kontroll över.

Intervjupersonerna skiljer sig mycket åt vad gäller den ekonomiska situationen, men känslan problemen orsakar är liknande.

Dagny har det svårt ekonomiskt då hon efter långtidsarbetslöshet står utan ekonomiskt stöd. Hon lever på sina besparingar och konsumerar endast det nödvändigaste. Mycket tid läggs på att planera inköpen. Hon känner ingen ekonomisk trygghet och det är den starkaste drivkraften att arbeta:

Om det är någon som ger mig någonting eller bjuder mig på någon mat så får jag ju ta det va men det är inte lätt. Det finns ju någon, kompisar som har ställt upp med lite mat och sånt, men det finns ingen trygghet när man måste lämna allt ifrån sig. Det är mycket bra att ha ett jobb alltså, det är det bästa man kan ha så att säga. Så det är hemskt jobbigt för att har man alltså ett arbete och man tjänar pengar då kan man ju liksom leva, man kan inte leva utan pengar.

Beata som efter många år i yrkeslivet besitter ett sparkapital, upplever otrygghet som till stor del bottnar i ovisshet om hur framtiden ser ut. Hon klarar sig ekonomiskt men oron och stressen över hur lång tid arbetslösheten sträcker sig, begränsar henne från att göra saker hon egentligen har råd med: *Ja, jag vågar inte satsa de pengarna för jag vet inte hur framtiden ser ut, jag kanske behöver de för att betala hyran med.* Carola beskriver sin ekonomiska situation att hon överlever men inte mer. Hon berättar att det är tufft och skapar stor press. Carola är skild och anger det som orsak till otryggheten: *Nej nej, man har överlevt men inte trygg, man har sina skulder och så. Det är lite tufft på den sida, när man är själv.*

En faktor som hänger ihop med den ekonomiska situationen är fritid. God ekonomi är en grundsten för att kunna delta i ett konsumtionssamhälle. Även om välfärdssamhället tryggt arbetslösa något mer än intervjupersonerna i Jahodas (1972) studie på 1930-talet, är fattigdom kopplat till ett socialt sammanhang (Rantakeisu, 2002:56). I ett konsumtionssamhälle måste aktivitetsnivån ses ur ett ekonomiskt perspektiv.

Jahoda (1982:23) är skeptisk till att fritidsaktiviteter kan ersätta lönearbetet, och syftar bland annat på behovet av ekonomisk trygghet. Warr (1987:6f) fördjupar analysen och menar att fattigdom dessutom påverkar andra faktorer i livsmiljön. Den kan minska kontrollen och hämma användandet och utvecklingen av färdigheter eftersom många aktiviteter kostar pengar. Intervjupersonerna i den här undersökningen berättar att de avstår bland annat kulturella aktiviteter och resor, som de tidigare ägnat sig åt. Carola berättar: *Kulturella aktiviteter gillar jag mycket, men man måste ta avstånd från det. Det är synd.*

Trots olika ekonomiska förutsättningar finns liknande känslor av otrygghet och begränsningar. Agneta, vars livsstil är minst påverkad av situationen som arbetslös, har en annorlunda upplevelse. Hon säger att hennes ekonomi har ändrats men är okej.

Tidigare forskning (Jönsson & Starrin, *Socialvetenskaplig tidsskrift*, 2000, nr.3), visar att en lägre grad av ekonomisk påfrestning innebär mindre påfrestning av situationen som arbetslös. De två grupper som var minst påverkade, var arbetslösa i åldersgruppen 50-64, samt sammanboende utan barn. I den här undersökningen har tre av fyra intervjupersoner en påfrestad ekonomi. Ingen av dem har hemmaboende barn. Två intervjupersoner berättar att de har eller har haft ett sparkapital, som utgör viss trygghet då inkomsten upphör. Men ovissheten bidrar till en känsla av otrygghet och arbetslöshetens längd till att pengarna börjar ta slut. Agneta skiljer sig i sin upplevelse av arbetslösheten, vilket till viss del kan förklaras av en mer stabil ekonomisk situation. Hon är gift, vilket juridiskt sett ökar tryggheten.

6.2 Tid & Fritid

Tidigare forskning visar att arbetslöshet kan medföra passivitet och isolering (Rantakeisu, 2002:32ff). Både Jahoda (1982) och Warr (1987) ser tidsstruktur som en nödvändighet för psykiskt välbefinnande. De är överens om att förvärvsarbete ger bäst förutsättning för struktur i vardagen. Jahoda menar att det är lönearbetet som påtvingad och regelbunden aktivitet, som skapar förutsättning för struktur. Tidigare studier bekräftar dessa teorier, men också att graden av aktivitet kan påverka. En väldigt aktiv person kan ha tidsstruktur även som arbetslös. Andra studier visar att arbetslösa försöker motverka bristen på struktur i vardagen (Samuelsson, 2002:172f). Att inte ha tid är en faktor till lägre aktivitetsnivå i mitt empiriska material. Arbetssökandet tar ofta mer tid i anspråk än en heltidstjänst, och alla intervjupersoner i den här undersökningen är aktivt sökande. Samtidigt är det svårt att få struktur på dagen. Trots ansträngningar med att göra arbetschema och försök att med hjälp av rutiner få en känsla av struktur, berättar Beata att det inte är någon skillnad på vardagar och helgdagar. Beata upplever att hon var mer effektiv när hon arbetade, trots att hon hade mindre tid:

Jag försöker ändå att vara strukturerad och göra det liksom, gå upp på morgonen, sätta sig och titta, söka, skriva och så där, få en viss struktur på dagen. Men sen när, ja, kvällen kommer om man säger då när andra går hem från jobbet, vid fem sex tiden sådär, då känner jag, jag har inte hunnit göra det och det, då sätter jag igång att göra det och det på kvällen också. Så jag menar, när jag arbetade tidigare då och sökte nya

tjänster, då skrev jag det på kvällen, jag hann ändå med det va, jag känner att jag inte är så effektiv nu som jag som jag var tidigare.

Carola har liknande erfarenhet. Hon tror det är bra att planera sin tid men tar ofta dagen som den kommer, och menar att det inte finns möjlighet att få struktur på dagen:

Man tar dagen som den kommer i stort sett. Jag tror det är bra att planera men man har inte sådana stora möjligheter, så jag tror man tänker inte på det. Man tar en dag i taget som man känner det.

Dagny försöker strukturera dagen och upplever viss struktur. Skillnaden är att hon sysselsätter sig med ideellt arbete och småjobb:

Jo det finns ju en struktur naturligtvis på allt. För det är ju liksom det innebär att man lämnar en katalog till en kund eller man går och knackar på dörren eller vem som helst som man träffar på, någon arbetsgivare och sånt. Så det kan bli mycket springande omkring.

Agneta har positiva upplevelser av att vara friare. Hon har mer tid till sociala och emotionella upplevelser, och är väldigt aktiv inom många områden:

Jag har inte mycket fritid den ena dagen då arbetar jag politiskt med att läsa och kolla upp via nätet information, nästa dag då kan jag ta till Köpenhamn och så kan jag ta en dag när jag läser bara spännande litteratur. Så kan jag ha ett par dagar i trädgården och så kan jag göra något annat och så kan jag resa lite grann då och då och jag är ofta ute och promenerar en timme eller så. Jag läser mycket, är fysiskt väldigt aktiv och har sociala kontakter av varandra. Mer frihet till sociala och emotionella upplevelser. Egentligen väldigt kul.

Mitt empiriska material visar att det är svårt få struktur åt sin vakna tid om man inte sysselsätter sig med arbetsuppgifter eller är väldigt aktiv. Det räcker inte att vara aktivt

arbetssökande, eftersom det inte är en påtvingad, regelbunden aktivitet. Arbetssökandet förläggs inte endast till dagtid på vardagar, utan flyter över på kvällstid och helger. Det bidrar till känslan att det inte finns struktur i vardagen och att tid och fritid flyter ihop. Mitt empiriska material visar exempel på hur intervjupersonerna försöker motverka bristen på struktur genom rutiner och arbetsscheman, men också via ideellt arbete. Ett fåtal arbetstimmar kan bidra till viss struktur, men inte ersätta lönearbete.

En annan faktor till lägre aktivitetsnivå är känslan av att inte orka och inte ha någon lust. Det kan kopplas dels till att sökandet efter arbete tar mycket tid och kraft, men även till att det psykiska välbefinnandet sjunker. Tre intervjupersoner berättar att de blivit mer isolerade, är nedstämda periodvis och inte mår bra. Carola menar att det påverkat hennes personlighet och att hon inte känner igen sig:

Jag känner mig som det är något, det är inte jag eller jag skulle känna mig arbetslös, man kan säga jag mår inte bra. Det viktiga är att man har jobb och man känner sig som den man är, det är jag Carola. Man känner sig lite tung, tungrodd, man känner sig arbetslös.

Beata som tidigare utövat många intressen känner att hon inte längre har lust till det. Hon berättar:

Tidigare har jag hållit på med mina intressen, olika typer av dans, konstnärliga saker och språkkurser. Fast det har jag nästan slutat med. Jag känner inte att jag har tillräckligt med lust.

Jahoda (1982:23,59) menar att fritid inte kan ersätta lönearbetets funktion för det psykiska välbefinnandet, men medger att vissa institutioner kan ersätta vissa delar av de latenta funktionerna. Jahoda (ibid:53) lyfter fram hushållsarbete som en möjlighet för arbetslösa kvinnor att känna tidsstruktur och mening. En teori som idag ej kan tas alltför seriöst då kvinnans roll i samhället och familjen har ändrats markant sedan 1930-talet.

Intervjupersonerna i den här undersökningen lägger inte mer tid på hushållet än de gjorde innan arbetslösheten, och de gör endast det allra nödvändigast. Carola berättar: *äh, det är det som måste göras, det gör man.*

Warr (1987) gör inte skillnad på arbetande och arbetslösa, men trycker på nio omgivningsfaktorer i livsmiljön som i rätt mängd, bidrar till psykiskt välbefinnande. En utav dessa vitaminer är möjlighet att använda och utveckla sina färdigheter.

Intervjupersonerna i den här undersökningen har olika uppfattning på den punkten.

Carola berättar att det enda sättet att kunna använda och utveckla sina färdigheter, är att hitta ett arbete där hon trivs. Hon berättar under intervjun att hon mest är stilla och inte engagerar sig i fritidsaktiviteter. Warr menar (1987:4f) att människor kan begränsas av sin livsmiljö och inte kunna använda de färdigheter som de redan har. Det innebär att en aktiv fritid inte nödvändigtvis ger möjligheter att använda sina färdigheter. Intervjupersonen kan därför vara omotiverad att aktivera sig.

Beata kan via sin konstnärliga sida till viss del använda och utveckla sina färdigheter, men det ersätter inte lönearbetet. Hon säger:

Ja det är ju de konstnärliga då och så där. Men det är ju inte. Det är ju det här.

Konstnärliga är ju höger hjärnhalva, min yrkesdel är ju den vänstra hjärnhalvan, så jag behöver ju båda delarna. Nej, jag kan inte det. Jag vet inte hur jag skulle göra det.

Beata är begränsad att förvärva nya färdigheter (Warr, 1987:4f) som lönearbete inom hennes område skulle gett. Hon associerar utvecklingen av sina färdigheter med graden av kontroll, då hon säger att hon har kontroll över vardagen men inte sin yrkesmässiga utveckling:

Jag bestämmer ju min vardag och så men jag har ju inte kontroll över mina inkomster som jag skulle vilja ha eller min utveckling. Lite kontroll har jag väl men kanske inte den kontrollen som jag vill ha.

Dagny berättar att hon till viss del kan använda och utveckla sina färdigheter genom sina tillfälliga och ideella arbeten. Agneta befinner sig i en liknande situation, genom att kunna jobba några timmar ibland plus sitt politiska engagemang. Hon säger: *Ja då, jag är så privilegierad att det kan jag hålla på med många år fram.*

Mitt empiriska material visar att en aktiv fritid till viss del kan ge tillfälle att använda och utveckla sina färdigheter, men det krävs ett lönearbete som motsvarar deras bakgrund för att i tillräcklig utsträckning få tillgång till vitaminen.

6.3 Bemästring

Enligt Lazarus och Folkman (1984) beror huruvida arbetslösa lyckas bemästra sin situation på vilka hanteringsresurser de har. Dessa hanteringsresurser delas in i materiella, sociala och personliga.

Intervjupersonerna i den här undersökningen är aktivt arbetsökande, vilket utgör en problemfokuserad bemästringsstrategi, för lösning av problemen med ekonomin och sysselsättningen. Dagny berättar att hon löser problemet av att inte ha något att göra med att arbeta ideellt:

Skillnaden är ju att det inte finns någon mening med någonting som helst om man inte får lov att göra någonting. Alltså att sitta på en stol från morgon till kväll, eller ligga på en soffa från morgon alltså det finns ingen mening i någonting som helst. Livet måste ju ha en mening och då är det ju det jag gör, plus att jag får någon inkomst som man kan leva för. Jag jobbar alltså gratis idag va bara för att få komma ut för det är så jobbigt att sitta hemma och titta och inte ha något att göra va.

Att vidareutbilda sig är också en form av problemfokuserad bemästring. Beata och Dagny har ökat sin kompetens under arbetslöshetstiden genom att studera. För studier på högskolenivå krävs materiella resurser när man fyllt 50 år. Beata berättar:

Under den här tiden har jag studerat en del och jag, eftersom man är över 50 så får man ju inte låna pengar och jag får ju inget, om man studerar på heltid så får man ju ingen akassa eller någonting heller, så de poängen jag har tagit, drygt 30 poäng enligt det gamla systemet, de har jag ju levt på mina besparingar då. Så där tycker jag att samhället skulle uppmuntra sådana saker, jag gör ju det för min egen skull för att jag så att säga vill ha några meriter att visa fram, att jag faktiskt under tre år har studerat, annars hade jag inte haft någonting sedan 2005 att komma med.

Agneta är väldigt aktiv och enligt tidigare forskning (Samuelsson, 2002:23ff) kan det antingen vara en form av bemästring eller tecken på psykiskt välbefinnande. Agneta var lika aktiv även innan arbetslösheten, vilket snarare tyder på välbefinnande än bemästring.

Emotionell bemästring syftar till att förändra sina tankar, förväntningar eller ambitioner (Lazarus & Folkman, 1984:150ff). Mitt empiriska material visar exempel på det.

Beata tänker positivt och peppar sig själv om hon blir nedstämd, hon får även stöd från bekanta:

Man blir nedstämd periodvis och ändå försöka, ja hur ska jag säga uppmuntra mig själv och folk försöker uppmuntra en själv. Men sen har jag också träffat folk som även andra då, berättar att dem faktiskt också varit arbetslösa, som fått arbete, det känns ju trevligt. Ja, jag är en sån där obotlig optimist. Annars så skulle jag inte orka med.

Agneta har förändrat sina förväntningar och kan tänka sig arbeta under enklare förutsättningar. Hon säger: *Men så kom jag hit och blev intresserad av timmar eller projektarbete eller något mer enkelt. Jag begrep ju att man anställer inte folk som är 64.*

I mitt empiriska material framkommer att avslappning används som teknik för att orka med. Tekniken tas inte upp i Lazarus och Folkmans (1984) bemästringsteori. Avslappning kan ses som en emotionell strategi, att tillfälligt slippa tänka på problemen som situationen orsakar. Dagny beskriver hur hon använder avslappning för att orka med:

Ja man är ju knäckt alltså som människa. Det är ju kanske delvis psykologiskt att bli av med sin ersättning så det kan ha lite med det också att göra situationen. Jag har varit hos någon sån där alltså healers och så vidare, det finns en psykologisk faktor i det också. Man är knäckt alltså som människa det ska jag säga. Det är inte lätt liksom man får dra sig tillbaka och slappa med avslappning för att orka att överhuvudtaget finnas till.

Sociala kontakter utgör en hanteringsresurs och kan ha betydelse för hur arbetslösa drabbas. Tidigare studier (Rantakeisu, 2002:56f) visar att arbetslöshet kan minska det sociala stödet samt försvåra för nya kontakter. I mitt empiriska material framgår att arbetsplatsen utgör stor del av vardagliga sociala kontakter, som är den näst viktigaste motivationen till arbete.

Beata berättar att arbetslösheten inneburit att hon tappat en stor del av den sociala biten men också vardaglig information:

Jag är väldigt mycket ensam. Jag försöker ju få det själv av före detta kolleger och goda vänner, det blir ju att jag äter lunch med dem när de är lediga då. Det är ju oftast lunch eller fika efter jobbet liksom, för de har ju inte tid utan, nej jag tillbringar väldigt mycket tid själv. Och det, som sagt, ibland kan det vara skönt men man missar mycket socialt där, faktiskt och saker, alltså information också, som folk pratar om, vad de gjort på helgen, det kan vara nöjen och det kan vara praktiska grejer som "känner du till att de bygger om där, det ska bli så och så".

Arbetslösheten har gjort att Dagny känner sig utanför social gemenskap. Situationen som arbetslös begränsar hennes möjlighet att träffa nya vänner:

Vänner nej alltså jag har inte så många vänner så mycket va utan jag har någon bekant, men alltså det är svårt att skaffa vänner för man kan ju inte heller kanske säga ska vi göra någonting, har man inga pengar så kan man inte göra någonting. Det är svårt för att man hamnar liksom utanför va och om man då ska ha trevligt va så säger man att det går inte att ha trevligt. Jag har förstått att det är inte så lätt att strunta i det när man hamnar i en sån här situation. Det kunde vara mer på något annat sätt men det går inte att ordna det va.

Carola har många bekanta och tycker om att umgås. Men situationen har påverkat hennes välbefinnande och gör att hon inte alltid orkar: *Ja det beror på om man är piggt och jag är i stort sett en social människa men man har sina dagar då man isolerar sig.*

Mitt empiriska material visar att arbetet utgör en viktig plats för vardagliga sociala kontakter. Intervjupersonerna i den här undersökningen har berättat att de känner sig utanför och ensamma sedan de förlorade arbetet, trots att de flesta har ett stort kontaktnät. Gemenskap bidrar till ett ökat välbefinnande men också kunskap om samhället.

Samhället är uppbyggt på att de flesta i populationen är sysselsatta med lönearbete under dagtid. För en arbetslös innebär det att de flesta av ens vänner arbetar större delen av dagen. Warr (1987) betonar de sociala kontakternas betydelse för att minska känslan av ensamhet. Han gör ingen skillnad på att arbeta och vara arbetslös, utan betonar endast att en viss tillgång på vitaminen behövs. Utifrån mitt empiriska material hävdar jag att behovet av vardaglig social kontakt endast med svårighet kan uppnås utanför arbetsplatsen.

Agneta berättar att hon inte drabbats socialt av arbetslösheten: *Socialt sett har det inte stört mig alls på något sätt.* Skillnaden kan vara att en familj utgör en del av det vardagliga sociala livet. En arbetsplats blir mer betydelsefull för en person utan familj. Beata säger: *Det (arbetet) har väldigt stor betydelse för mig eftersom jag inte har någon familj.*

7. Slutsatser

Analysens teman går till viss del in i varandra, vilket pekar på komplexiteten i situationen som arbetslös. De slutsatser som jag menar mig kunna dra beträffande olika sätt att uppleva och bemästra situationen som arbetslös är följande:

7.1 Ekonomi

Problem med ekonomin är den mest centrala faktorn i situationen arbetslöshet, enligt mitt empiriska material. I ett konsumtionsamhälle krävs materiella resurser för att kunna delta. En lägre aktivitetsnivå är delvis kopplad till minskade ekonomiska resurser, eftersom bland annat kulturella aktiviteter kostar mycket pengar. I en situation där ekonomin inte ger utrymme till mer än överlevnad, avstås mycket från en tidigare livsstil. Efter många år i yrkeslivet kan besparingar utgöra en viss trygghet, men ovisshet och arbetslöshetstidens längd skapar känslor av otrygghet. En intervjuperson har påverkats mindre ekonomiskt, vilket kan förklaras med att hon är gift.

7.2 Tid & fritid

Tre intervjupersoner i den här undersökningen berättar att deras aktivitetsnivå har sjunkit sedan de blev arbetslösa, samt att de blivit mer ensamma och isolerade. Tidigare forskning visar att en arbetslös som är aktiv har större möjlighet till välbefinnande. Mitt empiriska material visar att sjunkande aktivitetsnivå kan bero på två aspekter. För det första kan

sjunkande aktivitetsnivå kopplas till att inte ha tid. Jobsökandet tar mycket tid i anspråk och situationen gör det svårt att strukturera vardagen. Warr (1987) och Jahoda (1982) ser tidsstruktur som nödvändig för det psykiska välbefinnandet och de är överens om att förvärvsarbete skapar bäst förutsättning för struktur åt den vakna tiden. Forskning bekräftar dessa teorier, men visar också att en väldigt aktiv person kan känna struktur även som arbetslös. I min undersökning ingår en väldigt aktiv person som är minst påverkad av situationen. Två av intervjupersonerna försöker motverka bristen på struktur genom rutiner och planering. Den ena lyckas till viss del genom ideellt arbete, men ser samtidigt sin situation som hopplös. Den andra faktorn till sjunkande aktivitetsnivå är känslan av att inte orka och att inte ha någon lust. Det kan kopplas både till att jobsökandet tar mycket tid och energi, men även till ett minskat psykiskt välbefinnande. Jahoda (1982) menar att fritid inte kan ersätta lönearbetets funktion för det psykiska välbefinnandet. Warr (1987) gör ingen skillnad på arbetande och arbetslösa, men lyfter fram nio betydelsefulla omgivningsfaktorer. En av dessa är möjligheten att använda och utveckla sina färdigheter. Det uppstår individuella skillnader i mitt empiriska material då Carola vill kunna använda sina färdigheter medan Beata har behov av att utveckla sina. Det framgår att intervjupersonerna till viss del kan använda och utveckla sina färdigheter genom fritidsaktiviteter och småjobb, men att det krävs ett lönearbete som motsvarar deras bakgrund för att få tillgång till vitaminen i tillräcklig utsträckning.

7.3 Bemästring

Intervjupersonerna i den här undersökningen försöker hantera situationen på olika sätt. Problemfokuserad strategi (Lazarus & Folkman, 1984) är inriktad på att lösa problemet av att vara arbetslös. Att aktivt söka arbete eller vidareutbilda sig är exempel ur mitt empiriska material. Strategin kan också användas för att lösa problemet med brist på sysselsättning, genom att arbeta ideellt eller vara väldigt aktiv.

Emotionell bemästring kan handla om att förändra sina tankar, förväntningar eller ambitioner. Mitt empiriska material visar exempel på det. Beata försöker peppa sig själv och tänka positivt vid de tillfällen hon blir nedstämd. Agneta har ändrat sina förväntningar på anställningsvillkor. Dagny har en teknik som inte nämns i Lazarus och Folkmans (1984) teori. Hon använder sig av avslappning. Det kan ses som en emotionell strategi för att tillfälligt slippa tänka på problemet.

Sociala kontakter är en hanteringsresurs som kan påverka hur arbetslösa drabbas. Mitt empiriska material visar att ett stort kontaktnät inte ersätter den vardagliga sociala kontakten som fås genom arbetet. Situationen kan också innebära att man känner sig utanför eller får svårt att träffa nya vänner, men också att man inte orkar träffa de som man redan har.

8. Sammanfattning

Syftet med den här uppsatsen har varit att mot bakgrund av relevant forskningslitteratur undersöka hur ett antal arbetslösa kvinnor mellan 50 och 64 år upplever och hanterar sin situation. Jag fick tillåtelse från sektionschefer på olika arbetsförmedlingar att söka efter intervjupersoner där. På grund av arbetsförmedlingens sekretess har jag själv tagit kontakt med kvinnor som sett ut att vara i rätt åldersgrupp. Fyra arbetslösa kvinnor har intervjuats mellan 30 och 50 minuter. Intervjuerna har transkriberats och kvinnornas berättelser har sedan analyserats utifrån relevant litteratur. Utifrån det centrala i intervjupersonernas berättelser har analysen delats in i tre teman: ekonomi, tid & fritid samt bemästring. Dessa teman går till viss del in i varandra vilket pekar på komplexiteten i situationen.

Referenser

Crang Mike & Cook Ian, (2007), *Doing Ethnographies*, Sage, London

Jahoda Marie, (1972), *Marienthal*, Tavistock Publications, London

Jahoda Marie, (1982), *Employment and unemployment*, The University Press, Cambridge

Jönsson Leif R. & Starrin Bengt, (2000), *Ekonomi - skam modellen*, Socialvetenskaplig tidsskrift nr.3

Jönsson Leif R. (2003), *Arbetslöshet, Ekonomi och Skam*, Socialhögskolan Lunds Universitet

Kvale Steinar, (1997), *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Danmark

Lazarus Richard S. & Folkman Susan, (1984), *Stress, appraisal, and coping*, Springer Publishing Company, New York

Rantakeisu Ulla, (2002), *Arbetslöshetens olika ansikten*, Universitetstryckeriet, Karlstad

Samuelsson Charlotte, (2002), *Att göra eller inte göra*, Akademitryck AB, Edsbruk

Sjöberg Katarina, (2008), "Forskaren och fältet", i *Uppdrag forskning*, Sjöberg (red) sid. 15-40, Liber AB, Malmö

Warr Peter, (1987), *Work, unemployment and mental health*, Clarenton Press, Oxford

Internet

Bemanningsföretaget TNG [www.tng.se/PressKit/Seniorpanelen%202007.pdf], 081027

Statistiska centralbyrån [www.scb.se], 080517

Uppsatser

Tallberg Marina, (2008), *Individens upplevelser av arbetslöshet*, C-uppsats i Sociologi, Karlstad universitet

Media

Expressen, Martinez Ana, 080310

Bilaga 1

INTERVJUGUIDE

*Vill du berätta lite om dig själv

* Ålder

*Civilstånd / Antal barn

*Arbetslöshetstid

*Sysselsättning innan arbetslöshet (arbete, studier, sjukskrivning, annat)

- Upplevelsen av det

1. Vad har arbete för betydelse för dig och varför, (pos. /neg. att arbeta)

STATUS OCH IDENTITET

2. Hur skulle du beskriva största skillnaden mellan att arbeta och vara arbetslös
3. Har arbetslösheten på något sätt förändrat eller påverkat dig som person
4. Har arbetslösheten påverkat hur du ser på dig själv, beskriv

Sociala kontakter

5. Hur tycker du att vänner & familj bemöter dig (stöd, förståelse, intresse, ointresse, fördomar..)
6. Hur tycker du att ytligt bekanta eller okända människor bemöter dig som arbetslös
7. Har du någon gång känt att du blivit skambelagd eller klandrad som arbetslös.
8. Har du någon gång skämts över din nuvarande situation
9. Har du någon gång känt dig "utanför" på grund av din nuvarande situation
10. Känner du att du får tillräckligt med sociala kontakter/ "input", utanför familjen

EKONOMI

11. Har din ekonomi påverkats av arbetslösheten, hur
12. Känner du att du har trygg ekonomi
13. Känner du att du ofta behöver avstå från saker eller aktiviteter pga. brist på pengar
 - kan du beskriva känslan

AKTIVITET & BEMÄSTRING

14. hur ser du på tid och fritid nu till skillnad från när du arbetade
 - känsla av tidsstruktur
15. har din fritid förändrats sedan du blev arbetslös,
 - börjat/ slutat med aktiviteter
16. Ersätter du lönearbetet med andra aktiviteter (fritidsaktivitet, föreningsliv etc.)
17. Läger du mer tid på hushållsarbetet nu än när du arbetade

18. Känner du att du har variation i din vardag
19. tycker du att du kan använda och utveckla dina färdigheter
20. känner du att du har kontroll över & kan påverka din livssituation

21. Vill du berätta vad du gör för att hitta arbete
22. Hur är din motivation för att hitta arbete
23. Har din motivation förändrats under tiden som arbetslös, hur och varför

24. Har du tankar på om din ålder påverkar möjligheten att få jobb
25. Har dina tankar, förväntningar, ambitioner på yrke/arb. uppgifter förändrats
26. Har du funderat på att komplettera din kompetens med vidareutbildning
27. Skapar arbetslöshet känslor som är jobbiga att hantera
 - Vill du nämna en i vilken situation det kan vara
28. Hur ser du på framtiden, önskningar, förhoppningar